13
පාඩම
त्रयोदशः पाठः।

सम्भाषणं कर्तुं शक्नोषि किल ?

කෘදන්ත යනු සංස්කෘත භාෂාව තුළ නාම, නාම විශේෂණ, ආඛ්‍යාත හා අව්‍යය වශයෙන් භාවිත වන ශබ්ද විශේෂයකි. කෘත් සහ අන්ත යන පද සංයෝග වීමෙන් සකස් වී ඇති මෙම ශබ්දය මගින් හැඟවෙන වචන සමුදාය ප්‍රධාන වශයෙන් වර්ග දෙකකට බෙදිය හැක. ඒ

1. වරනැගිය හැකි කෘදන්ත
2. වරනැගිය නො හැකි කෘදන්ත

අව්‍යය කෘදන්ත (වරනැගිය නොහැකි කෘදන්ත)

අව්‍යය යනු සියලු ස්ථානයන්හි ම වෙනස් නො වී පවත්නා ශබ්ද විශේෂයකි. තාදර්ථ්‍ය, පූර්වක්‍රියා, මිශ්‍රක්‍රියා හා ක්‍රියාවිශේෂණ යනුවෙන් ප්‍රභේද හතරක් එහි ඇත. ධාතූන්හි අගට අව්‍යය කෘදන්ත ප්‍රත්‍යයන් යෙදීමෙන් මෙම පද සාදාගනු ලැබේ.

तुम् - त्वा - य ප්‍රත්‍යයෝ

तुम् ප්‍රත්‍යය ය.

මෙම සංවාදය ශබ්දනඟා කියවන්න. වර්ණ ගන්වා ඇති පද කෙරෙහි අවධානය යොමු කරන්න.

छात्राः - श्रीमन् ! अद्य भवान् किं पाठयति ?

शिक्षकः - यूयं किं पठितुम् इच्छथ ?

छात्राः - वयं संस्कृतसंभाषणविषये किञ्चित् ज्ञातुम् इच्छामः।

शिक्षकः - किं ज्ञातुम् इच्छथ ?

अतुलः - अहं श्रुतवान् यत् संस्कृतेन अपि सम्भाषणं कर्तुं शक्यते।

शान्तः - एवं भवितुं न अर्हति। अहं विश्वसितुं न शक्नोमि।

शिक्षकः - भो ! अतुलः सत्यम् उक्तवान्। अत्र समीपे एव एकं विद्यास्थानम् अस्ति।
तत्र संभाषणशिबिरं च अस्ति। द्रष्टुम् इच्छथ किम् ?

छात्राः – आम्। वयं सर्वे तत्र गन्तुम् इच्छामः।

महिन्दः – श्रीमन्! अहं किञ्चित् प्रष्टुम् इच्छामि।

शिक्षकः – पृच्छ।

महिन्दः – ये संस्कृतं पठितुं लेखितुं च शक्नुवन्ति। तेषाम् एव तत्र प्रवेशः भवति किम्?

शिक्षकः – न भोः! तथा नास्ति। सर्वेऽपि तत्र प्रवेष्टुं शक्नुवन्ति।

छात्राः – भोः मित्राणि वयं सर्वे श्वः तत्र गमिष्यामः।

छात्रः पठितुं विद्यालयं गच्छति।	ශිෂ්‍යයා උගෙනීමට පාසලට යයි.
मालाकारः पुष्पाणि चेतुम् उद्यानं गच्छति।	මාලාකරුවා මල් නෙළීමට උයනට යයි.
गजः जलं पातुं इच्छति।	ඇතා දිය බීමට කැමති වෙයි.

ධාතුවකට 'තුම්' ප්‍රත්‍යය යෙදීමෙන් බොහෝ විට අනාගත කාල අර්ථයක් සහිත පදයක් නිර්මාණය වේ. එහි දී ධාතුවේ විවිධ විපර්යාස ද සිදු වේ. පහත රටාවන් හොඳින් අධ්‍යයනය කරන්න.

अद् →	अत्तुम्	कृ →	कर्तुम्	खेल् →	खेलितुम्
गम् →	गन्तुम्	चल् →	चलितुम्	जि →	जेतुम्
ज्ञा →	ज्ञातुम्	दा →	दातुम्	नृत् →	नर्तितुम्
पा →	पातुम्	रक्ष् →	रक्षितुम्	लभ् →	लब्धुम्
वद् →	वदितुम्	हृ →	हर्तुम्	खाद् →	खादितुम्

1. සුදුසු තුමන්ත පද කොටුව තුළින් තෝරා හිස්තැන් පුරවන්න.

१. वयं नर्तितुम् इच्छामः।	(नृत्)
२. सः................. इच्छति।	(खाद्)
३. ते गृहं................. इच्छन्ति।	(गम्)
४. यूयं किं................. इच्छथ।	(कृ)
५ .सुमनः अङ्गणे .... इच्छति।	(क्रीड्)
६. अग्रजः चलनचित्रं .... इच्छति।	(दृश्)
७. भिक्षुः आसने .... इच्छति।	(उपविश्)

८. बालकः श्लोकं................ इच्छति।		(श्रु)
९. सा बालिका गीतं................ इच्छति।		(गा)
१०. शिष्यः वस्त्राणि................ इच्छति।		(प्रक्षालय्)
११. उपासकः बुद्धं................ इच्छति।		(वन्द्)
१२. माता ओदनं................ इच्छति।		(पच्)

गन्तुम्	श्रोतुम्	प्रक्षालयितुम्
खादितुम्	गातुम्	पक्तुम्
उपवेष्टुम्	द्रष्टुम्	कर्तुम्
नर्तितुम्	ज्ञातुम्	क्रीडितुम्

2. වෘත්තය තුළ ඇති වචන නිවැරදි ව යොදා වාක්‍ය සම්පූර්ණ කරන්න.

१. सः तत्र .... शक्नोति।		(स्था)
२. सः एतत् पुस्तकं .... शक्नोति।		(पठ्)
३. किं सः अस्मिन् आसने .... शक्नोति।		(उपविश्)
४. अहं मेलनम् .... शक्नोमि।		(कृ)
५. किम् इदानीं सः गृहं .... न शक्नोति।		(गम्)
६. न हि इदानीं सः गृहं .... न शक्नोति।		(गम्)
७. किम् अहम् अत्र .... शक्नोमि।		(आगम्)
८. किम् अहम् एकं चलनचित्रं .... शक्नोमि।		(दृश्)
९. किं भवती एकं गीतं .... शक्नोति।		(गै)
१०. जनकः वृक्षम् .... शक्नोति।		(आ + रुह्)
११. बालकाः नृत्यं .... शक्नुवन्ति।		(कृ)
१२. अहं काव्यं .... न शक्नोमि।		(लिख्)
१३. त्वं न .... शक्नोषि।		(पच्)
१४. मूषकः बिलं .... शक्नोति।		(प्र + विश्)
१५. भल्लुकः वनं .... शक्नोति।		(धाव्)

आगन्तुम्	गन्तुम्	उपवेष्टुम्
पाठयितुम्	स्थातुम्	पठितुम्
गन्तुम्	द्रष्टुम्	गातुम्
प्रवेष्टुम्	नर्तितुम्	लेखितुम्
पक्तुम्	कर्तुम्	आरोढुम्

त्वा - य ප්‍රත්‍යය

එක කතුවරයකු විසින් කළ ක්‍රියා කිහිපයක් එක ම වාක්‍යයක යෙදෙන කල්හි, අන්තිම ක්‍රියාවට පෙරාතු ව කෙරෙන ක්‍රියා හැඳින්වෙන්නේ පූර්වක්‍රියා යනුවෙනි. ''ත්වා'' හා ''ය'' යන ප්‍රත්‍යය පූර්වක්‍රියා පද සාධනයේ දී යොදාගැනේ.

छात्रः पाठं पठति। टिप्पणीं लिखति। > छात्रः पाठं पठित्वा टिप्पणीं लिखति।

कृषीवलः क्षेत्रं खनति। सस्यं रोपयति। >कृषीवलः क्षेत्रं खनित्वा सस्यं रोपयति।

आचार्यः ग्रन्थं परिशीलयति। अध्ययनं करोति। > आचार्यः ग्रन्थं परिशील्य अध्ययनं करोति।

जननी द्वारम् उद्घाटयति। अतिथिं सत्करोति। > जननी द्वारम् उद्घाट्य अतिथिं सत्करोति।

त्वा ප්‍රත්‍යය

මෙම ප්‍රත්‍යය ය යෙදෙන්නේ ශුද්ධ ධාතුන් කෙරෙන් පසුව ය.

कृ +त्वा > कृत्वा

धृ+ त्वा > धृत्वा

मृ+त्वा > मृत्वा

श्रु+त्वा > श्रुत्वा

පහත වගුව සාවධාන ව අධ්‍යයනය කරන්න.

हसति(हस्) त्वा हसित्वा क्रीडति (क्रीड्) क्रीडित्वा भ्रमति (भ्रम्) भ्रमित्वा लिखति (लिख्) लिखित्वा खादति (खाद्) खादित्वा क्रन्दति (क्रन्द्) क्रन्दित्वा धावति (धाव्) धावित्वा निन्दति (निन्द्) निन्दित्वा नृत्यति (नृत्) नर्तित्वा पठति (पठ्) पठित्वा पतति (पत्) पतित्वा मिलति (मिल्) मिलित्वा	धरति (धृ) धृत्वा करोति (कृ) कृत्वा स्मरति (स्मृ) स्मृत्वा हरति (हृ) हृत्वा श्रुणोति (श्रु) श्रुत्वा
जानाति (ज्ञा) ज्ञात्वा स्नाति (स्ना) स्नात्वा	क्रीणाति (क्री) क्रीत्वा नयति (नी) नीत्वा भवति (भू) भूत्वा
पिबति (पा) पीत्वा	तिष्ठति (स्था) स्थित्वा
दहति (दह्) दग्ध्वा	गच्छति (गम्) गत्वा नमति (नम्) नत्वा
त्यजति (त्यज्) त्यक्त्वा पचति (पच्) पक्त्वा	पश्यति (दृश्) दृष्ट्वा कर्षति (कृष्) कृष्ट्वा इच्छति (इष्) इष्ट्वा

य ප්‍රත්‍යය

छात्राः पुस्तकानि अधीत्य पाठं स्मरन्ति ।

शिष्यः विद्यालयं प्रविश्य गुरुं प्रणमति ।

य ප්‍රත්‍යය එකතු වන්නේ උපසර්ග පූර්ව වූ ධාතුවටයි.

प्र + नम् + य > प्रणम्य (වැඳ)

आ+ गम् + य > आगम्य   प्र+ विश् + य > प्रविश्य   आ+ गम् + य > आगम्य

उप + कृ + य > उपकृत्य   वि+ हस् + य > विहस्य   वि + ज्ञा+ य > विज्ञाय

आ + कृष् + य > आकृष्य

මෙම සංවාදය උස්හඬින් කියවන්න.

बालकः - पितः, आम्रफलम् आवश्यकम् ।

प्रदीपः - अस्तु (आपणिकं प्रति) भोः द्वे आम्रफले देहि ।

आपणिकः - स्वीकरोतु श्रीमन् ।

प्रदीपः - भोः एकं फलं नष्टम् अस्ति । एतत् परिवर्त्य अन्यत् देहि ।

(आपणिकः ददाति)

प्रदीपः - धन्यवादः ।

बालकः - अहं फलं खादानि किम् ?

प्रदीपः - खादतु , किन्तु प्रक्षाल्य खादतु । प्रातः उत्थाय दन्तधावनम् अकरोत् वा ?

बालकः - आम् , अकरवम् ।

प्रदीपः - उत्तमम् । इदानीम् भवान् शीघ्रं गृहं प्रति गत्वा किञ्चित् खादित्वा मातुः प्रणम्य स्यूतं स्वीकृत्य आगच्छतु । अहं भवन्तं विद्यालयं प्राप्य कार्यालयं गमिष्यामि ।

(बालकः तानि सर्वाणि कार्याणि कृत्वा आगच्छति ।)

प्रदीपः - पुत्र ! मध्याह्ने विद्यालयात् आगत्य अल्पाहारं च समाप्य एकघण्ठां यावदुपविश्य पठतु ।

बालकः - अस्तु । तथैव करिष्यामि ।

පහත වාක්‍ය කිහිපය ද විමසුමෙන් බලන්න.

१. अध्यापकः आसन्दे उपविश्य प्रश्नं पृच्छति। (उप + विश् + य)

२. अर्चकः प्रतिमांसं स्थाप्य पूजां करोति। (सं + स्था + य)

३. समाजसेवकः धनं सङ्गृह्य समाजसेवां करोति। (सं+ गृह् + य)

४. सः माम् अनुसृत्य वेगेन आगच्छति। (अनु + सृ + य)

५. जननी द्वारम् उद्घाट्य अतिथिं सत्करोति। (उत् + घट् + य)

1. තුමන්ත පද ආශ්‍රයෙන් පහත වාක්‍යය සම්පූර්ණ කර නැවත ලියන්න.

सः	१ पठिष्यति	१ ग्रन्थालयं	गच्छति।
	२ धनं सम्पादयिष्यति	२ विदेशं	
	३ क्रेष्यति	३ आपणं	
	४ खादिष्यति	४ भोजनालयं	
	५ स्नास्यति	५ नदीं	
	६ क्रीडिष्यति	६ क्रीडाङ्गणं	
	७ द्रक्ष्यति	७ चित्रमन्दिरं	
	८ उपवेक्ष्यति	८ उद्यानं	
	९ पास्यति	९ उपहारगृहं	
	१० लिखिष्यति	१० प्रकोष्ठे	

අවධානයට

गच्छति → गत्वा
आ+ गच्छति → आगत्य

नयति → नीत्वा
आ + नयति → आनीय

स्मरति → स्मृत्वा
वि स्मरति → विस्मृत्य

त्यजति → त्यक्त्वा
परि + त्यजति → परित्यज्य

වැරදි	නිවැරදි
आगत्वा	आगत्य
सङ्गृहित्वा	सङ्गृह्य
प्रापयित्वा	प्राप्य
सम्प्रेषयित्वा	सम्प्रेष्य
उपवेषयित्वा	उपवेष्य
आनीत्वा	आनीय
परिवेषयित्वा	परिवेष्य
समापयित्वा	समाप्य
संस्थापयित्वा	संस्थाप्य
निर्गत्वा	निर्गत्य
विहसित्वा	विहस्य

උදාහරණය ඇසුරෙන් පහත වගුවෙහි හිස්තැන් පුරවන්න.

प्र + क्षालयति	प्रक्षाल्य	परि + वेषयति	....
आ + गच्छति	....	परि + त्यजति	....
प्र + नमति	....	अभि+ नन्दति	....
परि + गणयति	परिगणय्य	आ + छादयति	आच्छाद्य
वि + गणयति	....	उप + हसति	....
निर् + गच्छति	....	उप + करोति	....
उत् + तिष्ठति	....	प्र + आप्नोति	प्राप्य
सम् + स्थापयति	....	उद् + धरति	....
अनु + भवति	....	सम् + आप्नोति	....
सम् + हरति	....	वि + चारयति	....

සුදුසු පූර්වක්‍රියා යොදා පහත වාක්‍ය සකසන්න.

१. छात्रः विद्यालयं प्रविष्टवान् । पुस्तकं पठितवान्। छात्रः विद्यालयं प्रविश्य पुस्तकं पठितवान्।

२. तौ आगमिष्यतः। भोजनं करिष्यतः। ....

३. भिक्षवः उपविशन्ति। ध्यायन्ति। ....

४. त्वं पत्रं लिखसि। प्रेषयसि। ....

५. भवान् सम्बुद्धं प्रणमतु। पठतु। ....

६. वृषभौ शकटम् आकर्षतः। अग्रे नयतः।...

७. भ्राता पुस्तकम् आनयत् । पाठम् अपठत्। ....

८. सर्वे हस्तान् प्रक्षालयन्तु। भोजनं कुर्वन्तु। ....

९. सिद्धार्थः यशोधरां संस्मरति। प्रसन्नः भवति। ....

१०. आनन्दस्थविरः बुद्धमन्दिरं गतवान् । संस्कारविधीन् कृतवान्। ....

उदाहरणानि

सा मोदकं खादति। सा जलं पिबति। सा विद्यालयं गच्छति।

सा मोदकं खादित्वा जलं पीत्वा विद्यालयं गच्छति।

१. जननि स्नाति।ओदनं पचति।

२. प्रमुखाचार्यः परिवेणं गच्छति। कार्यं करोति।

३. छात्रः पाठं पठति। निद्राति।

४. शिशुः फलं खादति। क्रीडति।

५. त्वं पत्रं लिखसि। प्रेषयसि।

६. उपासकः बुद्धं नमति। प्रदक्षिणं करोति।

७. जनाधिपः विदेशं गच्छति। स्वदेशं आगच्छति।

८. अध्यापकः पाठं पाठयति। प्रश्नं पृच्छति।

९. भिक्षुः पात्रं गृह्णाति। पिण्डाय चरति।

१०. मम सहपाठी धर्मं श्रुणोति। धार्मिकः भवति।

११. रन्दिकः क्षीरं पिबति। शयनं करोति।

१२. अहं श्लोकं वदामि। अर्थं बोधयामि।

१३. अहं कार्यं करोमि। विद्यालयं गच्छामि।

१४. ते चित्रं पश्यन्ति। आनन्दम् अनुभवन्ति।

१५. सः दुर्गुणं त्यजति। सज्जनः भवति।

१६. वैद्याः औषधं यच्छन्ति। धनं स्वीकुर्वन्ति।

१७. पितामहः धर्मपदं वाचयति। अर्थं वदति।

१९. जननी पुत्रं ताडयति। दुःखं विन्दति।

२०. बालिका हसति। संभाषणं करोति।

यत्ने कृते यदि न सिध्यति कोऽत्र दोषः।
යත්නේ කෘතේ යදි න සිධ්‍යති කෝ’ත්‍ර දෝෂඃ
උත්සහ කළවිටත් අපේක්‍ෂා ඉටුනොවේ නම් එහි වරද කිම?

यथा बीजं तथाङ्कुरः।
යථා බීජං තථාඞ්කුරඃ
බීජය යම්සේ ද අඞ්කුරය එසේ ය.

यथौषधं स्वादुहितं च दुर्लभम्।
යථෞෂධං ස්වාදුහිතං ච දුර්ලභම්.
මිහිරි සහ හිතකර බෙහෙත් දුර්ලභ ය.